کاراکتەری وێنە

هەورە فیلم

نوسینی: سەلاح جەلال

خوێندنەوەیەکی نوێیە بۆ پەرتوکی (سلێمانی و خاکی) ئەلبومێکی دیکۆمینتەری لەسەر شاری سلێمانی، لەنێوان ساڵانی 1784 – 1991 نوسین و ئامادەکردنی(ئاسۆ عمر سوارە)

دیمەنی یەکەم

فەزای شارێکی ئاوێتە بەخوێن وگۆشت، رەنگاڵە بە رەنگە تێکەڵاوەکان، ئاپورە بە دەیەها دەنگی ناوازە، بەشەپۆلی وێنەی بیرەوەری مەرگەساتەوە لەفەزایا تێکەڵاودەبون و جیادەبونەوە، تێکدەشکان و دروست دەبونەوە، دەبون بە ئەلبومێك لە سۆزی عاشقان و پەرتوکێکی خواوەندی لە مێژووی کافرۆشی و کەسانی رێی کاکێشانی مەرگ. لەم شارەدا هەموو خوێندنەوەو وێنەو بیرەوەریەك لە مەرگا بەرجەستە دەبێت، مەرگ گرێ کوێرەی شارەکەی هەڵگرتووە، وەك کۆلارەیەکی گەردوونی بەدەستی کاراکتەری وێنەییەوە دەخولایەوە و فەزای شارەکەیان دروست دەکردو دەیانڕوخاندەوە، کۆلارەیەك ببووە زمانی شار، هەمو دەنگ و رەنگ و جوڵەیەکی وەستاند.

دیمەنی دووەم

کاراکتەری وێنە بەکۆلارەکەیەوە شارەکەی پۆشی بوو، بەخەندەی سەر لێوی وێنەی ژیانی ژیاوی شارەکەی دەکێشا، هەموو شتەکان وەستان بوون، روانین دەکوژایەوە، خوێندنەوەیەکی گەردونی بۆ گەردەلولێکی شاراوە لەدەروونەوە فەزای دەپۆشی، شارێك بەئاپورای هەناسەی فلسەفی لول ببوو، لاپەڕەی مێژوو بەشەپۆلی بیرەوەریی نەستی کۆمەڵییەوە لەودیوی شتەکانەوە دەبوو بە رەمزی هەرەسهێنان و دروست بوونەوە، شارێك لە هەناسەوە دەئافرێندرا، ئەو تەوژمە وێنەییانەی دورگەکانی گەردونیان دەبڕی و لەشێوەی هەڵماقۆ دەهاتنەوە یاریان بەبیرکردنەوەی بیرکراوەوە دەکردەوە، زەمەن و روانین تێکەڵاوی بێ رەنگی و بێدەنگی دەکران، فەزا وەك بوکە شوشەیەکی خواوەندی رەنگی پەلکە زێڕینەی پۆشی بوو، کاراکتەری پێشهاتی زەمەن بە هەزاران وێنەی سروشتی و خەیاڵییەوە بەکەوتنە خوارەوەی ئەستێرەیەکەوە هاتە سەر فەزای روانین، کەسێك لە وێنە دروست ببوو، هەزاران وێنە فۆتۆیی جەستەیان پۆشی بوو، ببونە پەرتوکێکی رۆحی، بەسنگیەوە گرتبوی و تیشکی هەتاوەکە بو روانینەکان تیشکی پێدەدایەوە:

(سلێمانی و خاکی) ئەلبومێکی دیکۆمینتەری لەسەر شاری سلێمانی، لەنێوان ساڵانی 1784 – 1991 نوسین و ئامادەکردنی(ئاسۆ عمر سوارە)ی لەسەر هەڵکەندرابوو.

دیمەنی سێیەم

گەردەلولەکە ڕەوییەوە، پۆپەشمینێکی دەرونی بەجێهێشت، خەیاڵ و خەون و ئەفسانەی دێر زەمانی هەڵگرتبوو، شتەکان کەوتنە جوڵە، مارو مێرو باڵندە کەوتنە پەل و پۆو ڕاچەنین، مرۆڤ بە چیغی شارەوە ڕوانینیان هەتەر دەدا، چاوەڕوانی دیمەنی شاریان دەکرد، زمان لەبێ زمانییەوە ئافرێندرا، وێنەکە ببووە جێگەی سەرسوڕمانی نەتەوەیی:

(با) گوتی: مرۆڤی لۆکەییە، بێزمانە.کاراکتەری وێنەییە.

وێنەکان بڵاوبونەوە، بینەران کەوتنە خوێندنەوەی ئاماژەو ڕەمزو هێماکانی شار، کاراکتەری وێنە هاتەوە سەر شانۆ کۆلارەی وێنەکانی بڵاوکردەوە:

– سلێمانی گەوهەرێکە، شێخ ڕەزای تاڵەبانی مێژووەکەی دەنوسێتەوە.

بەو قسەیەوە پەنجەی هەڵبڕی و شارەکەی نەخشاند:

(لەبیرم دێ سلێمانی کە دارو مولکی بابان بوو

نەمەحکومی عەجەم نەسوخرەکێشی ئالی عوسمان بوو

وتاق کەعبە بۆ ئەربابی حاجەت گردی سەیوان بوو

لەبەر تابووری عەسکەر ڕێ نەبوو بۆ مەجلیسی پاشا

سەدای مۆزیقە و نەققارە تا ئەیوانی کەیوان بوو

درێغ بوو ئەو زەمانە، ئەو دەمە، ئەو عەسرە، ئەو ڕۆژە

کە مەیدانی جرید بازی لەدەوری کانی ئەسکان بوو

بەزەبری حەملەیێ بەغدای تەسفیر کردو تێی هەڵدا

سولەیمانی زەمان ڕاستت ئەوی، باوکی سولەیمان بوو

عەرەب ئینکاری فەزلی ئێوە ناکەم ئەفزەڵن ئەمما.

سەلاحەدین کە دنیای گرت لە زومرەی کوردی بابان بوو

قەبری پڕ لەنوری ئالی بابان پڕ لە ڕەحمەت بێ

کەبارانی کەڤ ئیحسانیان وەك هەوری نیسان بوو.)

دیمەنی چوارەم

کاراکتەری وێنە توێژاڵکی ڕێبواری فڕێ دا، زمانی لە بێ زمانیدا کردەوە:

– هەموو عاشقێك ئاوێنەیەکی هەیە، هەموو ئاوێنەیەك عاشقێکی تیایە، من عاشق و ئاوێنەم، لەگەردەلولی زمان و عیشقدا گێژ بووم. ڕەمزی وێنەکانی شارم، بۆشایی نێوان کەوتنەخوارەوەی وشە لە بیرکردنەوەم دەکەم بە منداڵدانی رسکاندنی وێنە، کاری من ئەو پانتاییەیە، مێژووی سلێمانی لە وێنەدا دەگێڕمەوە.

گەردەلولەکە هەڵی کرد، جەستە وێنەییەکە بە ملپێچەکەی تۆفانی هێمن کردەوە:

– لەسەرەتای بوونی شارەکەوە لە گێژەڵوکەوە لەدایك بووم، زامەکانم بێ زمانیان کردووم، ناچار بووم چوم بۆ شاری فەلسەفە، کەسێك پشتی گرتم:

– وەرە تۆ گەڕیدەی مێژووی شارێکی بێ ناوونیشانیت؟.

گوتم: نازانم ناونیشانی خۆم و شارەکەم.

گوتی: من هۆسرڵم.

سیوچی ئۆتۆمۆبیلەکەی دامێ :

– لێبخوڕە هەتا ناوونیشانت دەدۆزیتەوە.

لەئاوێنەکەم دەڕوانی، پەنجەی ڕاکێشا:

– دواوە ڕابردووە، ئێستایش ئێستایە، ئایندەیش ئەو شەپۆلانەن دەیانبڕین، ئەو جێگایەی بۆی دەچین ئایندەیە.

گەیشتینە باخاتێك باخەوانێکمان بینی گوتی:

– من گلگامشم. هاتویت بۆ گیای نەمری؟.

گوتم: نازانم گیای نەمری چیە.

بەسەرسوڕماویەوە پەلی گرتم و کێشی کردم هەتا لای ئۆتۆمۆبێلەکە وگوتی:

– بچۆرەوە ناو ئۆتۆمۆبیلەکە، لە ئاوێنەکەدا لەعیشقی بووندا خۆت بتوێنەرەوە، ئەوە گیای نەمرییە.

تۆفانەکە زیاتر بوو، کاراکتەری وێنە هەناسەیەکی هەڵکێشا:

بەو مۆمیاییە کەوتمە شاری شێتانەوە، نان و چاو خواردنم دەست نەکەوت، لە سەر ئەستێڵێك ئاوم خواردەوە، ئارتۆم بینی خۆی لە خوێنی بێ شوێنەواردا هەڵکێشابوو، پەنجەی بۆ راکێشام:

– ئەوە شانۆی توندو تیژی دەنوسمەوە، تۆ زمانت شێتیە و لەشاری شێتانەوە هاتویت، ئەو شانۆیە ببە بیخوێنەرەوە، کاتێك تەواوم کرد شاعیرێك گرتمی:

– من هۆلدرلینم وەرە بەئامازە پەرتوکەکەت بۆ وەردەگێڕم، نەمری شێتیە، شێتێتیش نەمری، لۆغۆز مانای مەعریفەی شێتێتییە، لۆغۆز زمانی عالەم لە زمانی مەرگدا یەك دەخات. دەبنەوە بەزمانی ئامازەو گریان و هێماو رەمزو نیشانەکان. بەو بیرەوە بچۆ مێژووی شارەکەت بنوسەرەوە.

زۆر سەرسام بووم هەستم کرد توانیم جوگرافیای سلێمانی و خاکی لە وێنەدا بنوسمەوە.

بەو زەنگەوە راچەنیم یەکەم دیمەنی وێنەی پەرتوکی (سلێمانی و خاکی) لە ئەلبومێکی دیکۆمینتەری لەسەر شاری سلێمانی، لە شانۆنامەی ئەغریق پێشکەش کرا.

دیمەنی پێنجەم:

کاراکتەری وێنە لەپارکی ئازادیدا کەوتە نواندنی رۆڵی ئیبراهیم پاشاو بەسواری ئەسپێکەوە غارغارێنی دەکرد، مێرد منداڵێك لەپاشکۆیەوە بوو توند دەستی بەپشتییەوە گرتبوو، هەلاوی هیلاکیەکی بێ سنوور لەدەمی ئەسپەکەیەوە دەردەپەڕی، لەسەر کانیاوێکی پڕ لەسەوزە گیا وەستا، مێردمنداڵەکە لەتینوێتیا دابەزی، دەمی بە قوڵپی کانیاوەکە ناو تێر ئاوی خواردەوە، ئیبراهیم پاشایش لەئەسپەکەی دابەزی خەتێکی کێشا:

– شازادە سلێمان، ئەم جێگەیە دەکەمە شار و بەناوی تۆوە ناوی دەنێم سلێمانی. کانی ئاسکانیش، دەکەمە چەقی ئەم شارە نوێیە.مێژووی دروست بونی لەم ساڵەوە1784 دەست پێدەکات

ئیماراتی بابان بەهەموو توخمێکیانەوە هاتنە ئەو دەشتاییە بەرینەی، ئیبراهیم پاشا بەئەسپەکەی غار غارێنی تیادا دەکرد.

وێنە دیمەنێك

کاروانێك بە دەم شێواوی فەزاوە دەرکەوتن، ژن و منداڵ و پیاوو پیر، بەسواری ئەسپ و کەرو ماین و ئێسترەوە، شوێنەواری ئەمارەتی ئەردەلان بوون، ئەمارەتەکەیان بەهۆی جەنگێکی گەورەوە روخا،بە سوپاسالاری مەستورەخانەوە هاتن و تێکەلاوبوون، شارێکیان پڕ کردەوە، ناونرا سلێمانی.

دیمەنی شەشەم

کاراکتەری وێنە بەو ئالأیانەوە لەسەر فەزای شانۆ دەگەڕا، وێنەی کەسایەتیەکان و دیمەنی سەرەتایی شارەکەی دەخستە فەزاوەو هاواری دەکرد:

- سلێمانی و خاکی.

وێنەی ئیبراهیم پاشای بەرزکردەوە:

- لەلایەن میرنشینی بابان و لەسەردەمی حوکمڕانی ئیبراهیم پاشای باباندا بەمەبەستی پایتەختی میرنشین سلێمانی بنیات نراوە.

دوایی یەك یەکە وێنەی پاشاکانی بابان و ئەردەڵانی خستە فەزاوە:

- ئەوە پاشاکانی بابان و ئەردەڵانن، ئەوانەی مێژووی شاری سلێمانیان دروست کردو بناغەی شارەکەیان دانا.

دیمەنی دیمەنێك

شار وەك گوندێکی کراوە، جوڵەیەکی گەورەی گرتبوو، بەعەقڵێکی تازەوە حەمام و بازارو خان و خانو و باڵاخانەو شەقامیان دروست دەکرد، پیشەگەرانی تەلارسازی لەهەمو لایەکەوە هاتبون بۆ کارکردن.

دیمەنێکی ناوەختە

شیخ مارفی نۆدێ لەحەوشەی مزگەوتی گەورە وانەی بەقوتابیەکانی دەگوتەوە، پۆل پۆل بەپێی ئاستەکانیان دانیشتبون، هەرپۆلە فەقێیەك وانەی پێدەگوتنەوە، وەك زانکۆیەکی ئاینی و رۆشنبیری بناغەی رۆشنبیری سلێمانیان دامەزراند.

دیمەنی حەوتەم

کاراکتەری وێنە، کۆلارەکەی راکێشا، سەدان وێنە کەوتنە خوارەوە، وێنەیەکی هەڵگرتەوە:

- (بنوسە پیری دڵم ئەمری کرد ئیتاعەم کرد

لە ئیبتیداوە کەبەیتی موناسیبی دیوان

گەدایەکی وەکو مەحوی قەلەندەرێکی کورد

میسالی پادشاهی فورسە ساحیبی دیوان)

دەەنگی بەرز کردەوە:

ئەوە مەحوی شاعیری شاری سلێمانیە.

گێژەڵوکە گەردونییەکە هات، کاراکتەری وێنە لە دەوری خۆی خولایەوە، پۆپەشمینێکی لە خۆی ئاڵاند:

– دەستی کرد بەگێڕانەوەی یەکەمین حکومەتی عێراق و وێنەی مەلیك مەحمودی بەرزکردەوە:

– یەکەم مەلیکی عێراق و کورد، شیخی نەمر رۆڵی گەورەی گێڕا لە پێشکەوتنی سلێمانی و شەرەفی دەوڵەتی بۆ سلێمانی بەرجەستە کرد، یەکەم پایتەختی عێراق و کوردستان سلێمانی بوو.

دیمەنی دیمەنێك

جەماوەری شار، لەهەمو لایەکەوە سوارو پیادە دەهاتنە ناو شار، ساتە وەختی هێنانەوەی تەرمی شێخ مەحمود بوو بۆ سلێمانی. شار هەوری گریەو مەرگی هەڵگرتبوو، توڕەیی و قین و تۆڵە لە دارو درەختەوە دەردەکەوت.

دیمەنی هەشتەم

گەردەلولەکە تەوژمێکی ئەفسانەیی هێنا، فەزا بە شەپۆلی وێنە پڕبوەوە، هیچ تروسکەیەك نەما، کاراکتەری وێنە کولارەکەی کردەوە، وێنەکان رژانە ناو شار، هەموو شوێنێکیان پڕ کردەوە، بەو جۆرە کتێبی سلێمانی و خاکی لەوێنەوە دروست بوو، یەك یەك لەفەزاوە بەدەم رەشەبایەکی بەهێزەوە گەردەلولێکیان دروست کرد لە وێنە.

کاراکتەری وێنە هەموو رووداوو گۆڕانکاری و کەسایەتییە گرنگەکانی شاری نمایشت کرد، لەکەسانی رامیاری و شاعیرو نوسەران و پیشەگەرانەوە هەتا وێنە پیشەیی و ژیانە ئاساییەکەی شارو ناونرا سلێمانی.

دیمەنی نۆیەم: میتا مەرگ

شاسوارێك لەگۆیژەوە هاتە خوار لەسەرەتای شارەکەوە وەستا چیرۆکی پەرتوکی

سلێمانی و خاکی گێڕایەوە:

کاراکتەری وێنە توانی هونەرێکی نوێ لە مێژووی گێڕانەوە دابهێنێت، لەپەرتوکێکی 828 لاپەڕەییدا مێژووی وێنەیی شارێك بنوسێتەوە، لەڕێی رەمزو هێماو نیشانەکانەوە هەموو خەسڵەت و بیرو بۆچون و روانینێکی ئەم شارەی لە تۆڕی ئامازەدا کێشاوە.

دیمەنی دیمەنێك

وێنەیەکی پانۆرامای سلێمانی بە ئاپارتمان و باڵاخانەو پێشکەوتنەکانییەوە، هۆڕینی ئۆتۆمۆبیلەکان تێکەڵاو دەبوون، سوپا و ئاڵای کوردستان.

شاسوار کۆلارەی کاراکتەری وێنەی هەڵدایەوە:

ئەمەیش نەخشەیەکی هونەری نوێیە بۆ سلێمانی و فەزایەکی خۆکردە لەگەڵ مێژووی رابردوو ئێستاو ئایندەدا بەیەکەوە چرای زەمەنیان داگیرساندووەو هەتا مێژوو مێژووە وەك مۆمی سلێمان لەگەڵ مێژووی شارەکەدا هەر بەردەوام دەبێت. چۆن کارەبا ناوی ئەدیسۆنی لەسەرە بەو جۆرەیش ئەم پەرتوکە بەناوی ئاسۆ سوارەوە هەتا کۆتایی بون نمایشت دەکرێتەوە.

دیمەنی دیمەنێك

گرتەی دیکۆمێنتاری کاراکتەری وێنە نیشان دەدرێت، لەدەرگای ماڵان دەدات، تەق تەق:

– وێنەی باوکە شەهیدەکەتم بەری.

– وێنەکانی شاعیر.

نازانن من ئاسۆم، موگناتیسی وێنەکانی شارم، ئەم وێنە نازدارانە دەکەم بە پەرتوکێك.

دیمەنێك

چایخانەی شەعب کاراکتەری وێنە لە سوچێکدا دانیشتووە، بە زەردەخەنە گەشەکەی خەلك لەلایەوە دانیشتون و وێنە وەردەگرێت و لەپشتەکەی ناوونیشان و رۆژ دەنوسێت.

چاوپێکەوتنی تەلەفیزیۆنی و گرتەی شانۆییەکانی کاراکتەری وێنە تێکەڵاودەبن، دەبنە گەردەلولێکی گەردونی.

دیمەنی گەردەلول

کاراکتەری وێنە کولارەکەی بە گەردەلولی باو تۆفانەوە بەسەر فەزای شارەکەدا بڵاوکردەوە، جەستەی شار لە کۆلارەکەدا پێچرایەوە، سلێمانی و خاکی نوسینی ئاسۆ عومەر سوارە.

سەرچاوە: (سلێمانی و خاکی) ئەلبومێکی دیکۆمینتەری لەسەر شاری سلێمانی، لەنێوان ساڵانی 1784 – 1991 نوسین و ئامادەکردنی(ئاسۆ عمر سوارە) چاپی یەکەم، چاپخانەی شڤان سلێمانی.2020.

لە ژمارە 1175 لە2021/5/6لە ئەدەب و هونەری رۆژنامەی کوردستانی نوێ دا بلاوبۆتەوە.